

YAŞAMA TARZI İLE GELİR SEVİYESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Dr. Beğlü EKE

Karmaşık bir yapıya sahip bulunan çağımız toplumlarında fertler çok sayıda farklı özelliklere sahiptirler. Bu farklı özellikler, benzer sosyal farklılıklar oluşturduğu zaman toplumda sosyolojik açıdan birbirinden ayrı sınıfların varlığı söz konusudur. Bu anlamda aynı geliri elde eden, aynı yaşama tarzına sahip, aşağı yukarı aynı eğitim ve terbiyeyi almış ve bütün bu hususlarda birbirlerine yakın olmanın şuuruna sahip bulunan fertler, bir sosyal sınıfı meydana getirmektedirler.

Sosyal sınıfların bileşimi halinde olan toplumlarda sosyal yapı, yani tabakalaşma sistemi genellikle en alttaki sosyal sınıfların tabanda, diğer sosyal sınıfların ise yukarıya doğru sıralandığı tepesi kesik bir piramide benzemektedir. Sosyal tabakalaşma, belirli bir nüfusun sosyal anlamda üst üste gelen sınıflar halinde farklılaşması demek olduğuna göre, sosyal bakımdan aynı seviyede olan sınıfların aynı tabakaya mensup oldukları kabul edilmektedir. O halde farklı tabakalara mensup sınıflar arasında sosyal bir mesafenin varlığı söz konusudur. Sosyal mesafe, belirli bir sosyal sınıfa mensup ferdin diğer sınıflarla ve o sınıfların üyesi bulunan gruplar ve fertlerle olan hiyerarşik münasebetlerini ve toplum içindeki sınıfların birbirleriyle olan ilişkilerini gösteren bir kavramdır.

Sosyal bir varlık olarak her fert, hayatını devam ettirebilmek için gerekli ihtiyaçlarını tatmin amacından başka, sosyal münasebetler ağı içerisinde sahip olduğu itibarı yükseltebilmek ve dolayısıyla etkinliğini arttırabilmek hedefine de yönelmiştir. Fertlerin toplum içinde yaşayan sosyal varlık olmalarından kaynaklanan

bu ikinci amacın, —ferdin ulaşmayı arzuladığı sosyal statü ile mevcut durumu arasındaki sosyal mesafeyi kapatmaya yönelik olması nedeniyle— ferdi ilerlemeyi sağlamasının yanı sıra, toplum yapısında sosyal hareketliliği arttırıcı özelliğini de belirtmek gerekir.

Sosyal hayatta fertlerin toplum nazarında belirli bir statü sağlamak isteği, sosyal hareketliliğin temel kaynağını oluşturmaktadır. Açık toplum yapısında sosyal tabakalaşma düzeni içinde daha üst seviyedeki bir sınıfa katılma ve dolayısıyla sosyal statüyü yükseltme isteğinin, sosyalleşme süreci içinde her ferdin zihninde yerleşmiş olduğunu ifade edebiliriz. Sosyal sıralamada tabakalaşma piramidinin tepesinde yer alan üst sınıf üyeleri, statülerini korumaya çalışırken, diğer sınıf mensupları daha üst seviyeye ulaşmak arzusuyla aradaki sosyal mesafeyi kapatmağa gayret ederler. Zira sosyal statünün yükseldiği oranda etkinlik artacaktır.

Nitekim sosyolojide yaşama tarzı kavramını ilk defa kullanan M. Weber'in sosyal tabakalaşma konusundaki görüşlerini açıklarken, söz konusu kavramın statüyü belirleyici özelliğine önemle işaret ettiğini görüyoruz. Weber'e göre statüleri tayin eden "sosyal itibar, toplumda herkesin ulaşmayı arzuladığı belirli bir yaşama tarzına göre ifade edilmektedir"¹.

Ancak, yaşama tarzının çeşitli ihtiyaçlara kaynak olması nedeniyle gelir ile yakından ilişkisi bulunmaktadır.

Her iki olgu arasındaki ilişkiyi teorik olarak belirlemeye hazır olabilmek için, önce yaşama tarzı ve gelir seviyesi ile ilgili açıklamaları mümkün olduğu kadar derinleştirmek gerekir. Zira "farazi bile olsa, iki seri olgu arasında bir ilişkinin kurulması düşünülmeden önce, olguların birçok yanlarının ayrıntılı olarak tarif edilmesi gerekmektedir"².

-
- 1) M. Weber, "Class and Market Situation", **Modern Sociology** içinde, yayınlayan : Peter Wrosley, Middlesex 1975, s. 396 (Perquin Books).
 - 2) M. Duverger, *Metodoloji Açısından Sosyal Bilime Giriş*, çev. Ünsal Oskay, Ankara 1973, s. 316 (Bilgi Yayınları Bilgi Dizisi).

A. Yaşama Tarzı Kavramı

Tarz, kelime anlamı olarak "üslûp, eda, tertip, düzen"i ifade etmektedir.

Tarz, bir şeyin gerçekleştirilmesinde onu meydana getiren çeşitli unsurları, kendine özgü herhangi bir tertip ve düzene göre oluşturma şeklidir. Meselâ, eğlenme tarzından söz ettiğimizde, hangi vasıtalarla, nasıl ve ne şekilde eğlenildiğini anlatmak isteriz : Müzik dinlemek, sohbet etmek, oyun oynamak, dans etmek eğlenme yollarından biridir. Müziğin türü, sohbetin konusu, oyunun çeşidi ve hangi ortamda, nasıl gerçekleştirildiği eğlenme tarzını ifade eder.

Açıklayıcı bir başka örnek olarak çalışma tarzını gösterebiliriz. Bir kişinin çalışma tarzı, çalışma konusu, süresi, çalışma ortamı, çalışırken nasıl davrandığı, neler yaptığı gibi çeşitli unsurlardan oluşur. Bu unsurların kişiye göre çeşitli şekillerde bir tertip halinde oluşması o kişinin çalışma tarzını ortaya koyar.

Gerçekleştirilen şey ne olursa olsun tarzın, maddî (kantitatif) yönü ile bu maddî unsur veya unsurların fertlere göre değişen gerçekleştiriliş biçimi olarak maddî olmayan (kalitatif) yönü vardır. Kısaca değişik tarzları yaratan öz, fertler arasındaki düşünce, tutum ve davranış farklılıklarına göre değişen maddî olmayan unsurların maddî unsurları biçimlendirmesidir. Bu kalitatif farklılıklar nedeniyledir ki, diğerlerinden farklı olarak herhangi bir yazarın konuyu işleyiş tarzından, bir sanatçının bir müzik parçasını yorumlama tarzından söz edebiliyoruz.

Bir ailenin yaşama tarzından söz ettiğimiz zaman, aile hayatını oluşturan maddî ve maddî olmayan yani kantitatif (nicel) ve kalitatif (nitel) bütün unsurlar ve bu unsurların yaşanış biçimini anlamaktayız.

Sosyolojik anlamda "çekirdek aile, evlenme, kanbağı veya kâtilma ile birleşen fertlerin karı koca, anne baba, ebevyn ve çocuklar, erkek kardeş ve kızkardeş olarak birbirleri ile ilişkide ve etkileşimde bulunmak suretiyle ortak bir hayatı paylaşarak meydana getirdikleri birincil bi gruptur"³ Diğer topluluklara ya da grup-

3) D.R. Bilitsen, "Three Major Types of Family Organizations : Comparisons and Contrasts" **Sociological Essays and Research** içinde, yayımlayan : Charles H. Anderson, Illinois 1974, s. 335.

lara nazaran daha kapalı olması ve üyeleri arasında daha yakın ilişkilerin meydana gelmesi nedeniyle, ailede ortak hayatı oluşturan maddî ve maddî olmayan unsurlar çok çeşitlidir.

Ancak unsurların biraraya gelir biçimleri ailelere göre farklılıklar göstermektedir. İkametgâhın tipi ve konum yeri, kullanılan eşya ve mobilyaların çeşitleri ve kalitesi, tüketilen gıda maddelerinin çeşit ve miktarları, hatta tüketiliş biçimleri, giyim eşyalarının biçim ve renkleri, kalitesi, aile fertlerinin tahsil seviyeleri ve meslek durumları hatta öğrenim yapılan okullar, karı-koca, ebeveyn - çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkiler, çocukların bakım ve eğitimi, sağlık konusundaki tutumlar, nişan, evlenme, doğum ve ölüm gibi önemli olaylardaki davranışlar, dinî inançlara bağlılık ve bu konudaki görevleri yerine getirme, radyo ve televizyon programlarının ve çeşitli ulaşım ve haberleşme vasıtalarının seçimindeki zevk ve alışkanlıklar gibi unsurlar aile hayatını oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi yaşama tarzı, çeşitli unsurların bileşimini ifade eden çok geniş kapsamlı bir kavram özelliğini taşımaktadır. Ancak metodolojik açıdan yaşama tarzı kavramını belirleyebilmek, dolayısıyla bir tahlil aracı olarak kullanabilmek üzere daha önce belirtmeye çalıştığımız çeşitli unsurların benzerlerini biraraya toplayarak bir tasnife tâbi tutmak gerekmektedir. Barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, ulaşım ve haberleşme, üyeler arası ilişkiler olarak sekizli bir tasnif içinde toplayabileceğimiz aile hayatının unsurlarını, bir tablo halinde göstermenin yararlı olacağı kanısındayız.

Sekiz kategori içinde topladığımız aile hayatının unsurlarının gerçekleştiriliş biçimi, ailelere göre farklılıklar göstermektedir. Ancak toplum hayatında aileler yaşama tarzı yönünden tamamen farklı değillerdir. Zaten yaşama tarzı her ailede değişik görünümde olsaydı, sosyal bir farklılığı ifade edemediği için sosyolojinin konusu içine dahil edilemezdi. Toplumda yaşama tarzı yönünden farklı olduğu kadar benzer ailelerin bulunması ve fert ya da ailenin toplum nazarmda yani sosyal anlamda değerlendirilme kriteri olması, yaşama tarzı kavramının sosyal bir farklılığı ifade etmesi ve sosyolojide sosyal sınıf kriterlerinden birini oluşturması neticesini vermiştir.

Toplumda birbirine benzer ve farklı yaşama tarzları tabakalaşma düzeni içinde sosyal sınıfların belirleyici özelliklerinden birini teşkil etmektedir. "Fakat, hiçbir hayat uslûbu mutlak mânâda muayyen bir sınıfa mal edilemez. Belli bir sınıfa mahsus bir hayat uslûbundan bahsederken olsa olsa o sınıfa mensup fertlerin ekseriyeti hakkında konuşabilir, fakat tamamı için asla kat'î bir ifade kullanamayız"⁴.

YAŞAMA TARZININ UNSURLARI

1 — BARINMA	İkametgâhın konum yeri ve tipi, oda sayısı, ev eşyalarının ve mobilyaların seçimi
2 — BESLENME	Gıda maddelerinin çeşit ve miktarları, tüketiliş şekli
3 — EĞİTİM	Aile fertlerinin tahsil seviyeleri ve meslek durumları, öğrenim yapmakta olanların devam ettikleri öğrenim kurumları, eğitimden beklenenler
4 — GİYİM	Giyim eşyalarının biçim ve renkleri, kalitesi
5 — SAĞLIK	Sağlığı korumada ve hastalık hallerinde ailenin tutumu
6 — EĞLENCE	Zevk alınan eğlencenin türü, eğlence vasıtaları
7 — HABERLEŞME VE ULAŞIM	Haberleşme ve ulaşım vasıtalarının seçiminde zevk ve alışkanlıklar
8 — İLİŞKİLER	Aile fertleri arasındaki ilişkiler, nişan, evlenme, doğum ve ölüm olaylarında ailenin tutumu, kullanılan dil, terbiye kurallarına uyma derecesi, aile fertlerine, akrabalar ve komşulara saygı

4) A. Kurtkan, Mali Sosyoloji, İstanbul 1968, s. 17 (İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayın No. 221).

Barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme ve ulaşım ve ilişkiler şeklinde sekiz kategori içinde topladığımız aile hayatının çeşitli unsurlarını incelediğimiz zaman, gözle görülür, gerektiğinde rakamlarla ve fiyatlarla ifade edebileceğimiz maddî (kantitatif) unsurların yanısıra, bu maddî unsurlarla etkileşim halinde bulunan ve aile içi ilişkiler sisteminin, alışkanlıkların ve tutumların bir sonucu olarak anlam kazandıran yani biçimlendiren maddî olmayan (kalitatif) unsurların varlığını görmekteyiz.

Yaşama tarzının birbirini tamamlayan bu iki yönünü ayrı ayrı ele almamız olguya açıklık kazandıracaktır.

a. Yaşama Tarzının Maddî Yönü :

Gerektiğinde rakam veya fiyatlarla ifade edilebilen aile hayatının gerektirdiği unsurlar, yaşama tarzının maddî yönünü meydana getirmektedir. Böylece yaşama tarzının maddî yönü, barınma, beslenme, eğitim, giyim, sağlık, eğlence, haberleşme ve ulaşım olmak üzere yaşama tarzının tablo halinde ifade ettiğimiz ilk yedi unsurunun sayı ve fiyatlarla gösterilebilen ihtiyaçlarını kapsamaktadır.

Her aile, hayatını devam ettirebilmek için yaşama tarzının maddî yönünün kapsadığı ihtiyaçlarını da tatmin etmek zorundadır. Ancak, fert veya aileler için yaşama tarzının maddî yönü, sadece fizikî ihtiyaçların tatmini açısından önem taşımaz. Gerektiğinde sayı veya fiyatlarla ifade edilebilen yaşama tarzının maddî yönünü oluşturan bu unsurların statüyü belirleyen sosyal bir anlamı da vardır. Aileler sosyal statüyü tayin eden faktörlerden biri olarak yaşama tarzının maddî yönünü muhafaza etmeyi veya daha üst seviyeye çıkarmayı arzularlar. Bu isteği de gerçekleştirebilmek için ihtiyaçlarını karşılamak üzere çeşitli harcamalar yapmak zorundadırlar. Ailenin yaptığı harcamalar bir tüketim bileşimini doğurur. Bu nedenle iktisadî bir kavram olan tüketim standardı, yaşama tarzının maddî yönünün bir göstergesidir, diyebiliriz.

Tüketim standartları muhafaza edilmeğe veya ulaşılmaya çalışılan farklı seviyelerdeki tüketim bileşimidir. "Bu standartlar ailelerin gelirlerini harcama şekli etkilemektedir. Standartlar aynı zamanda standardın altındaki tüketim durumlarında hoşnutsuzluk

duygularına neden olmaktadır. Meselâ, fertler barındıkları meskenin aile nüfusları için dar, yedikleri yiyeceklerin yetersiz, çocuklarının okuma şartlarının elverişsiz olduğunu düşündükleri zaman sahip oldukları standarttan memnun olmamaktadırlar”⁵.

Tüketici birimler olarak aileler, ihtiyaçlarına bağlı olarak çok sayıdaki tüketim hedefleri içinde seçim yapmak zorundadırlar. Tüketim standardı, muhafaza edilmeğe ya da ulaşılmağa çalışılan farklı seviyelerdeki tüketim alışkanlıklarının meydana getirdiği tüketim bileşimi olduğuna göre, yaşama tarzının maddî yönünü göstermektedir.

b. Yaşama Tarzının Maddî Olmayan Yönü :

Yaşama tarzı kavramını açıklamaya çalışırken, önce tarzın kelime anlamı üzerinde durmuş ve tarzı yaratan unsurun, herhangi bir şeyin gerçekleştirilişinde kullanılan vasıtaların kişinin düşüncesi, tutum ve davranışlarına göre değişiklik göstermesi olduğunu belirtmiştik.

Yaşama tarzı açısından da, tüketim standardı ile gösterebildiğimiz maddî yöne anlam kazandıran maddî olmayan yönüdür. Ailenin ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin tatmin ediliş biçimini tayin eden tutum, davranış ve değerler sistemi şeklinde ifade edebileceğimiz yaşama tarzının maddî olmayan yönüdür.

Toplumda fertler çoğunlukla meslek, eğitim, gelir seviyesi ve yaşama tarzı yönünden sosyal katlar içinde daha üst seviyede yer almak arzusunu taşırlar. Sosyal tabakalaşma düzeni içinde mevkiiler arasındaki farkın mevcudiyeti herkes tarafından kabul edilmiştir. “Ferdin özlediği bir mevki grubunun normlarını erkence benimsemesi, onun bu gruba geçmesine yardım eder. Bir kimsenin özlediği bir grubun inancı ve kıymetlerini önceden benimsemesi bu gruba âza olmayı temin ettiği anlaşılıyor. Önceden sosyalleşme (Merton’un tabiriyle) mevkiiler sisteminde ilerlemenin bir vasıtasıdır”⁶.

5) “Consumption” maddesi, International Encyclopedia of the Social Sciences, C. 3, s. 301.

6) Krech, Crutchfield Ballachey, Cemiyet İçinde Fert, çev. M. Turhan, İkinci Kitap, İstanbul 1971, s. 95 (M.E.B. Devlet Kitapları).

Ferdin üyesi olmayı arzuladığı sosyal grubun normlarını önceden benimsemesini ifade eden önceden sosyalleşme kavramının getirdiği açıklık ile, maddî olmayan yönün yaşama tarzını şekillendirmedeki rolüne ait örnekler verebiliriz.

Yaşama tarzının kantitatif yönü bakımından farklı durumda olan herhangi bir ailede barınılan konutun döşenmesinde kullanılan vasıtaların kalite ve fiyatlarının aynı olduğunu varsayalım.

Daha üst seviyede bir yaşama tarzının gerektirdiği değerleri benimsemiş ve bunu aile içi ve dışı ilişkiler sisteminde gerçekleştiren (yani önceden sosyalleşmiş) aile, diğer aileye nazaran yaşama tarzının maddî olmayan yönü bakımından daha yüksek bir konumdadır. Bu yüzden evin döşenmesi için gerekli vasıtaların kullanılış biçimi farklı olacaktır. Her iki ailenin yaşama tarzının maddî yönü yani tüketim standardı açısından aynı seviyede bulunmasına rağmen önceden sosyalleşmiş ailenin mobilyalarının renk ve biçim uyumunu gerçekleştirdiği ve ilâve dekoratif eşyaların titizlikle seçimi diğer aileden farklı olacaktır.

Aynı şekilde bir üst yaşama tarzının değerlerini ve ilişkiler sistemini gerçekleştirebilen bir ailede çocukların eğitime harcadıkları para miktarı önceden sosyalleşmiş bir ailenin aynı konudaki harcamaları ile eşit olsa bile, her iki ailede ebeveynlerin tutum ve davranışları yüzünden farklılıklar gösterebilir. Çocukların okul eğitimindeki başarıları kadar zekâ gelişimi, örf ve âdetler çerçevesinde görgü kurallarının sağlanması yönünden benzer olmayabilir.

Önceden sosyalleşme konusunda bir hususu da gözden kaçırmamak gerekir. Sosyal tabakalaşma düzeni içinde fert veya ailelerin ulaşmayı arzuladıkları yaşama tarzları farklı olabilir. Bu durumda, ferdin arzuladığı yaşama tarzının değerlerini, tutum ve davranışlarını benimsemesi demek olduğuna göre önceden sosyalleşme olgusu her aile için aynı nitelikte bulunmayabilir. Herhangi bir aile, toplum değerlerine bağlı, örf ve âdetler çerçevesinde görgü kurallarına uyan, aile içi ilişkiler sisteminde fertlerin birbirine bağlılığının gerçekleştirildiği, gösteriş harcamalarından uzak üst seviyede bir yaşama tarzını benimseyebilir. Bir başka ailede ise, örf ve âdetlerin etkisinin bulunmadığı, ilişkilerde aile üyele-

rinin birbirinden bağımsız olduğu, lüks çevrelerde gösteriş harcamalarının yapıldığı ve maddî değerlere önem verilen bir yaşama tarzını üst seviyede kabul edinilebilir. Şu halde önceden sosyalleşme olgusunun niteliği ferden benimsediği yaşama tarzına bağlı olarak değişebilmektedir.

Yaşama tarzı ile ilgili açıklamalar sonunda kavramı “yaşama tarzı, aile hayatını oluşturan unsurların, ailenin sosyal sınıf durumuna ve bu sınıfa sosyolojik anlamda “oturmuş” olup olmama özelliğine göre behren alışkanlıkların, tutumların ve ilişkilerin sisteminin etkisiyle gerçekleştiriliş biçiminin ifadesidir” şeklinde tanımlayabiliriz.

: B. Sosyolojik Açıdan Gelir

“Gelir bilindiği gibi, bir şahsa veya topluluğa prodüktif hizmeti karşılığı bir devreden öbürüne, periyodik şekilde akıp giden satın alma kuvveti fazlasının para birimi ile ifadesi demektir”⁷. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, gelir stok değil, akım ifade eden bir kavramdır. “Gelir ve servet arasındaki farkı da bu noktada arayabiliriz. Servet, “verilmiş” bir ân’ın mevcudu, gelir ise bir zaman şeridi üzerinde periyodik olarak vücut bulan bir satın alma kuvvetidir⁸. Bir ân’ın mal mevcudunun stok halinde ifadesi olarak servet, iktisadî varlığın ancak belirli bir zaman noktasındaki durumunu gösterirken, akım kavramı olan gelir iktisadî varlığın zaman içindeki hareketini belli etmektedir. Gelirin “akım” ifade eden bir kavram olması, belirli bir zaman süresi boyunca fertlerin iktisadî güç ve itibar kazanmasını veya kaybetmesini gösterebilecek bir ölçü özelliği taşımasına neden olmaktadır. Bu bakımdan gelir, sosyal tabakalaşma düzeni içinde fertlerin sınıf üyeliğinin ve sınıflararası hareketliliğin iktisadî kriteri olarak büyük önem taşımaktadır.

Ancak, sosyal sınıfları belirleyen önemli bir faktör olarak iktisadî gücün, çağımıza kadar gelir seviyesine değil, servet unsuruna dayandığı görülmektedir. Servetin iktisadî anlamda tabaka-

7) S. Ülgener, Millî Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme, 4.6, İstanbul 1974, s. 20 (İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını No. 335.

8) Aynı eser, s. 20.

laşmayı tâyin edebilmesi ve sınıf sınırlarını belirleyebilmesi, özellikle feodalite devrinde geçerli olmuştur. Yegâne iktisadî kaynak olarak toprak mülkiyetinin görüldüğü feodalite devrinde sınıfların belirlenmesi hususunda menkul servetler değil, gayrimenkul servetler rol oynamıştır. Örnek verecek olursak, bir batı Avrupa ülkesi olan İngiltere'de "18. asrın sonuna kadarki aristokratik hâkimiyet devrinde ortaya çıkan doğum ve soy unsuru"⁹ ile edinilen gayrimenkul servet sınıfların belirleyici faktörü olmuştur. 19. yüzyılın ortalarından itibaren başlayan kapitalist dönemde, bir başka ifade ile paralı ekonominin hâkim olduğu devirlerden itibaren —toplumun iktisadî yapısının değişmesi, ücret gelirinin önem kazanması ve teknolojide hızlı değişmeler nedeniyle— sosyal sınıfların belirlenmesinde servet yerini akımı ifade eden gelire bırakmıştır.

Toplum hayatında canlı bir varlık olarak her fert, varlığını devam ettirme içgüdüsi ile çeşitli ihtiyaçlarını karşıhamağa yönelmiştir. Bu bakımdan gelir, fert ve ailelerin ihtiyaçlarının tatminini sağlayan bir araç olarak büyük önem taşımaktadır. Ancak, diğer canlı varlıklardan farklı olarak insanın ihtiyaçları, varlığını devam ettirme, neslini sürdürme ve korunma içgüdülerinin dışında çeşitli sosyal ve psikolojik durumların etkisi altındadır. Sosyal varlığın bu farklılığı, toplumda çeşitli ihtiyaçların tatmin edilebileceği sayıda farklı hedeflerin ortaya çıkmasına neden olmuştur diyebiliriz. Bir başka ifade ile ferdin ulaşmak istediği hedefler, onun sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Fertler daha iyi yaşama tarzına ulaşmak itibarı yüksek mesleklerin üyesi olmak gibi temel sosyal hedeflerin dışında, toplumda etkinlik kazanmak, herhangi bir sanat dalında, bilimde veya politikada başarı elde etmek gibi farklı amaçlara sahip bulunabilirler.

Toplumda fertlerin ulaşmak istediği hedefler —ortak veya fertlerin yapısına göre özel görünümde olsun— aslında itibar sağlayıcı bir özellik taşımaktadır. Şu halde toplumda fertler arasında bir itibar mücadelesinin, bir başka ifade ile bir itibar yarışının

9) D. Martin, "Çağdaş İngiltere'de Sosyal Statü", çev. A. Kurtkan, **Sosyoloji Konferansları**, 1969 - 70 Ders Yılı, Onuncu Kitap, İstanbul 1971, s. 41 (İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, No. 294).

varlığından sözedebiliriz. Bu yarışta en büyük araç, gelir seviyesi olarak ortaya çıkmaktadır. Gelir, ferde asgari ihtiyaçlarının ta'mini sağlamakdan öte, ulaşmak istediği hedeflere giden yolu kısaltan ya da kolaylaştıran bir faktör olmaktadır. Ancak şu hususu da belirtmek gerekir. Eğer ferdin amacı sadece yüksek gelir seviyesine sahip olmak ise, diğer hedeflerin kazanılmasında bir araç olan gelir bu durumda amaç özelliğini taşır. Ancak ister amaç, ister araç olsun gelir seviyesi, fertleri ilk bakışta birbirinden ayırdeden bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden gelir seviyesi, sosyal sınıfın önemli bir objektif kriteri olma özelliğini taşımaktadır.

“Sosyal sınıfın temel olarak bir yaşama tarzı olduğunu”¹⁰ ifade edecek olursak, gelirin önemini bir kere daha vurgulamış oluruz. Gerçekten her sosyal sınıf, farklı sosyal dünyalarda yaşamaktadır. Diğer bir sınıfın sosyal dünyasına katılmak isteyen, bir başka ifade ile mobilite imkânlarından faydalanarak bir üst tabakaya ait sosyal sınıfın üyesi olmayı amaçlayan ferdin, şüphesiz önce söz konusu statünün unsurlarını elde edebilecek kadar bir gelir seviyesine sahip olması gerekmektedir. Gerekli gelir seviyesi ile fert, üyesi olmayı istediği sınıfa ait yaşama tarzının önce kantitatif, yani maddî özelliklerini gerçekleştirebilecektir. Gelir, bir üst seviyede yaşama tarzının gerçekleştirilmesinde gerekli şart olarak büyük önem taşımaktadır.

Ancak gerekli ön şart olmasına rağmen gelir, daha yüksek yaşama tarzının kazanılmasında yeter şart değildir. Dikine sosyal hareketliliğin tamamlanabilmesi yani yeni yaşama tarzına intibak, gelirin sağladığı maddî imkânların ve üstünlüklerin ötesinde maddî olmayan özelliklere de bağlı kalmaktadır.

C. Yaşama Tarzı ile Gelir Seviyesi Arasındaki İlişki

Fert, ömrünü doğumundan ölümüne kadar bir toplumun üyesi olarak geçirmektedir. Bir toplumda yaşamak demek, devamlı ve yaygın bir şekilde seyyal tesirin alfinde kalmak demektir. Zira bir toplumun temel özelliği, birbirleriyle karşılıklı etki ve ilişki'lerde

10) P.B. Horton - C.L. Hunt, *Sociology*, New York, 1964, s. 265 (Mc Graw - Hill Book Company).

bulunan insanların teşkilâtlı bir tarzda birarada toplanmış olmasıdır. Bireysel farklılıklarına rağmen fertlerin ortak inançlara, tutumlara ve hareket tarzlarına sahip olması ile, toplumda birtakım genel ve ortak hedeflerin varlığı bir içbağımlılık içindedir. İşte bu yüzden toplumu genel anlamda teşkilâtlı münasebetler ağı olarak tanımlayabiliyoruz.

Toplumda çoğunlukla fertler, meslek, eğitim, gelir seviyesi ve yaşama tarzı yönünden sosyal katlar içinde daha üst seviyede yer almak arzusundadırlar. Zira “fertlerin, bir cemaatin bütün mevkii sistemlerinde tamamiyle aynı sırayı işgal etmeleri enderdir, çok defa birbirlerinden ayrı, başka başka durumlarda bulunurlar. Mevkiler arasında bu ayrılıkların mevcudiyeti herkes tarafından kabul edilmiştir.” “Eski aile”, “fakir fakat âsil ,kibar” gibi telâkkiler iktisadî ve içtimaî durumlar arasındaki ayrılıkların farkına varıldığını göstermektedir”¹¹.

Bu telâkkiler, gelir seviyesinin çizdiği sınırlar içinde, gelirin kullanılış biçimi ve duygu, düşünce, tutum ve davranışların belirlediği ilişkiler sistemi ile ifade edebileceğimiz yaşama tarzının (maddî ve maddî olmayan yönüyle bir bütün olarak) birer yalın ifadesidir.

Yaşama tarzı açısından ferdin statüsünü belirleyen temel unsur olarak toplumun ölçüsü ya da değerlendirmesi, yaşama tarzının herhangi bir birim ile ölçülemeyen maddî olmayan yönüyle ilgili olmaktadır.

“Yeni zengin”, “hacı ağa”, “ne oldum delisi”, “fakir, fakat asil” gibi sosyal hayatın ürünü olan ifadeler, bilimsel açıdan bakılmadığı zaman bile, daha ilk anda gelirin kullanılış biçimini belirleyen yaşama tarzı hakkında kısa, fakat toplu bir açıklama getirmektedir.

Yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasındaki ilişki bir neden - sonuç zinciri içinde değildir. Bu iki olgu basit bir nedensellik ilişkisi içinde olmayıp, zaman zaman etkileyici özelliğın bir diğerinde ağırlık kazanabildiği bir iç bağlantı halindedir.

11) Krech, Crutchfield - Ballachey, a.g.e., s. 97.

İhtiyaçların tatmini gelir seviyesine bağlı bulunduğu için yaşama tarzının büyük ölçüde gelire bağımlı olduğu düşünülebilir. Ancak para ile ifade edilebilen bütün mal ve hizmetlerin tüketim bileşimini gösteren tüketim standardının yaşama tarzının ancak maddi yönünün göstergesi olması, iki olgu arasındaki ilişkinin, bu tür neden - sonuç bağlantısı içinde ele alınmasını engellemektedir.

Her aile ihtiyaçlarını tatmin etmek amacıyla tüketim faaliyetlerinde bulunurken, iktisatta kısa dönemde sabit varsayılan geliri ve piyasa fiyatlarının çerçevesi içinde çeşitli mal ve hizmetler arasından en uygun tercihi yapmak zorundadır. Piyasa fiyatları her aile için aynı olduğuna göre yaşama tarzının maddi yönünün göstergesi olarak tüketim standardı, öncelikle gelir seviyesine göre değişecektir. Ancak, iktisatta kısa dönemde sabit varsayılan gelir ve fiyatlar çerçevesinde tüketim bileşiminin *en uygun seçimi*, düşünce, tutum ve davranışların oluşturduğu ilişkiler sistemi olarak ifade edebildiğimiz yaşama tarzının maddi olmayan yönüne göre aileler arasında farklılıklar göstermektedir.

Daha önce belirttiğimiz gibi, kalitatif özelliklerin yaşama tarzını şekillendirmesi nedeniyle önceden sosyalleşmiş 'yeni zengin', paraya ve paranın sağladığı maddi özelliklere sahip olduğu halde, yeni sınıfının eski üyelerinin yaşama tarzı ile kendisinin değiştirmeye çalıştığı yaşama tarzı arasında bir mesafenin varlığını hissedecektir. Şüphesiz bu mesafe sadece "yeni zengin" tarafından değil, toplum ve özellikle söz konusu sınıfın üyelerince de bilinecektir. Sınıfın yeni üyelerinin yaşama tarzına uyumu hususunda ortaya çıkan bu mesafe, ancak söz konusu ferdin üst sınıfa mensup kişinin davranışları, duyguları ve alışkanlık haline gelmiş çeşitli tepkilerini kazanmasına kadar varlığını koruyacaktır. Ancak, bu "yeni alışkanlıkların, düşünce ve davranışların gerçek anlamda kazanılması oldukça uzun bir süre almakta ve çoğu zaman "yeni zengin" hayatı boyunca üst sınıfın marjinal bir üyesi olarak kalmaktadır¹². Bu durumda olan bir ferdin çocuklarının ve daha çok torunlarının üst sınıf statüsünü tam anlamıyla kazanabilme şansları daha fazladır. Çocuklar ya da torunlar üst sınıf değerleri ve davranışlarını tamamen benimsediği zaman "yeni zengin" sıfatı

12) P.B. Horton - C.C. Hunt, a.g.e., s. 265.

değişmekte, "eski aile" ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak, bir üst sınıfa mensup olabilmenin, öncelikle yeterli gelir seviyesi ve tamamlayıcı ikinci bir faktör olarak yaşama tarzının kantitatif özellikleri olmak üzere iki zorunluluğun birlikte gerçekleşmesine bağlı olduğunu ifade edebiliriz.

Yukarıda verdiğiniz örnekten de anlaşılacağı üzere gelir seviyesindeki değişme öncelikle yaşama tarzının maddî yönünü etkilemekte ve gelirdeki artış veya eksilişe göre ailenin tüketim bileşimi değişebilmektedir. Ancak ailenin tüketim standardına gelir seviyesindeki artış derecesine göre yükselip, yükselmemesi yaşama tarzının maddî olmayan yönünün belirlediği sınırlar içindedir. Bu yüzden gelir seviyesi ve yaşama tarzı arasında (yaşama tarzının maddî olmayan yönü dolayısıyla) bir etkileşimin varlığı söz konusudur.

Gelir seviyesi ile yaşama tarzı arasındaki etkileşimi incelerken gelirdeki değişmeler ve tüketim ile tasarrufa ayrılan miktarların ve yaşama tarzının maddî yönünü belirleyen tüketim standardının ölçülebilen nitelikte olması söz konusu değişkenleri objektif göstergeler olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Aile hayatında ihtiyaçları karşılamak üzere gerçekleştirilen tüketim bileşimini etkileyen yaşama tarzının maddî olmayan yönü, aile içi ve dışı ilişkiler sistemi ile ifade edildiği için herhangi bir birimle gösterilememektedir. Bu yüzden yaşama tarzının maddî olmayan yönü subjektif bir göstergedir.

Bazı durumlarda yaşama tarzının maddî ve maddî olmayan yönü arasında bir mesafenin bulunduğuna işaret etmiştik. Fert ya da ailenin, mevcut yaşama tarzını değiştirmek istediği zaman gerçekleştirmeyi arzuladığı daha üst seviyedeki yaşama tarzının değerlerini ve davranış biçimlerini benimsemiş olmasını, önceden sosyalleşme terimi ile ifade edebiliyoruz. Böyle bir durum söz konusu olduğu zaman, önceden sosyalleşme, gelir seviyesi ile yaşama tarzı arasındaki etkileşimin belirlenmesinde bir ikinci subjektif gösterge olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak önceden sosyalleşme, sadece değerle, tutum ve davranışlar ile ilgili olmasından dolayı değil, fert ya da ailelerin daha üst seviyede farklı yaşama tarzlarını benimseyebilmeleri yönünden de subjektif bir karakter taşımaktadır.

Yaşama tarzlarının aynı sosyal sınıf içinde tamamen benzer olmadığını ve gelir seviyesi gibi dereceli bir tasnife imkân verdiğini biliyoruz. Bir aile aşırı tüketim harcamalarına yönelik gösterişçi bir yaşama tarzının değerlerini ve davranışlarını benimserken; bir başka aile de önceden sosyalleşme, gelir seviyesine bağlı olarak yükselir, ancak tasarrufla dengeli ve gösterişçi olmayan bir yaşama tarzına yönelmekle gerçekleştirebilir.

İki olgu arasında bir iç bağımlılık şeklinde başlayan ve gelişen ilişkinin —yukarıda sözünü ettiğimiz göstergeler yardımlarıyla— çeşitli gelir seviyelerindeki durumunu sergilemeye çalışalım.

a. Gelir Seviyesinin Yüksek Olduğu Durumda Yaşama Tarzı İle Gelir Arasındaki İlişki

Birkaç nesilden beri yüksek gelir seviyesinde bulunan aileler —sosyal anlamda eski aile—, toplumdan beklediği itibar ve ayrıcalığı zaten mevcut yaşama tarzı ile kazanmışlardır. Tüketim standartları, yani yaşama tarzının maddî yönü, tabakalaşma piramidinde oldukça yüksek bir seviyede bulunmaktadır. İktisat bilimi açısından tüketimin amacı, ihtiyaçları tatmin ederek toplam faydayı sağlamaktadır. Oysa meselenin sosyal bir varlık olarak ferдин ihtiyaçlarını tatmin amacından başka sosyolojik bir yönü de vardır.

Toplum hayatında tüketim, gelirin dolayısıyla iktisadî gücün bir göstergesidir. Tüketim faaliyetleri sadece belirli fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçların tatminini sağlamak için değil, sosyal bir ihtiyaç olarak toplumda statü kazanmak ya da kazanılmış statüyü devam ettirmek için de yapılmaktadır. Eski aile adı verilen yüksek gelir seviyesinde ve yaşama tarzına sahip ailelerin toplum nazarında kazanmış oldukları itibar, yani statü yönünden sağladıkları tatmin, gelirden ilâve artışa rağmen marjinal tüketim eğiliminde bir yükselişi gerektirmeyebilir. Bu yüzden gelir artışı, marjinal tasarruf eğiliminin yükselmesi yönünde bir etki gösterecektir.

Ancak, özellikle toplam üretimin fazla olmamasına rağmen tüketim toplumu sürecine girmiş gelişmekte olan ülkelerde üst gelir gruplarında bulunan eski aileleri de çoğunlukla gösterişçi bir yaşama tarzını benimsemiş olmaları nedeniyle marjinal tasarruf eğilimleri düşük olabilmektedir. Bir başka ifadeyle, en azından

marjinal tüketim eğilimin yüksekliği tasarruf oranını sabit kılabilmektedir.

T. Veblen'in de¹³ belirttiği gibi, sosyal tabakalaşma piramidinin en uç seviyesinde mutlu azımlığı oluşturan bu tip ailelerde göstermelik tüketim, toplumun diğer katları için değil, kendi aralarındaki yarışmadan doğmaktadır.

b. Gelir Seviyesinde Artış Olduğu Durumlarda Yaşama Tarzı ile Gelir Arasındaki İlişki

Gelir seviyesindeki artış iki şekilde meydana gelebilir. Miras, aşırı enflasyonist kazançlar veya gayrimişru kazançlar gelirden anı bir yükselmeyi sağlar. Hızlı gelir artışı dışında gelirin ay veya yıl gibi belirli zaman dönemleri içinde muntazam bir artışı da söz konusudur. Bu yüzden her iki tür gelir artışının yaşama tarzı ile ilişkilerini ayrı ayrı ele almak gerekmektedir.

aa. Hızlı Gelir Artışlarında

Hızlı gelir artışı halinde, marjinal tüketim eğilimi yüksek olacaktır. Gelir seviyesi, meslek, yaşama tarzı toplumun fert veya aileleri itibar açısından sıralamada kullanıldığı değerlerdir. Meslek faktörünü —ferdin belirli bir yaşta kazanmış olması ve çoğunlukla değiştirmemesi nedeniyle— sabit varsayarak tahlile dahil edemeyebiliriz. Yüksek sosyal statü, yüksek tüketim standardının varlığını gerektirmektedir. Fert, yüksek gelirin gerektirdiği yaşama tarzına sahip olmak için öncelikle tüketim standardını değiştirecektir.

Ancak, gelirden artışa bağlı olarak değiştirilmek istenen yaşama tarzının maddî yönü, yani tüketim standardı için yapılan harcamalar, önceden sosyalleşmenin olup olmamasına ve önceden sosyalleşmeye göre değişebilmektedir.

Önceden sosyalleşmemiş veya gösterişçi bir yaşama tarzına göre şekillenmiş önceden sosyalleşme gösteren ailelerde artan gelirin büyük bir kısmı tüketim harcamalarına yönelecektir.

13) Bkz. T. Veblen, *The Theory of Leisure Class; An Economic Study of Institutions*, New York 1953, s. 137 (New American Library).

Yüksek tüketim standardı yani yaşama tarzının maddî yönünün daha üst seviyede olması, sosyal hedef haline geldiği zaman fert, yüksek kaliteli ve pahalı mal ve hizmetlere yönelecektir. "Toplumda itibarın, herhangi bir ihtiyacı karşılamada tamamen faydasız olan bazı çeşit malların kullanımı ile kazanıldığı gayet iyi bilinmektedir. Bu tür malların faydasızlığına rağmen, kullanımlarının itibarın ve ferdin kendine güveninin sağlanması yönünden hayatî önemi vardır"¹⁴. Bu şartlar altında göstermelik tüketim varlığını gösteriyor demektir. Toplumda diğer fertlerde özendirici ve kısıtlayıcı özelliği olan malların tüketimi ile fert, eski statüsünden kopmuş olacaktır.

Ancak, gelir seviyesi ne kadar yüksek, göstermelik tüketimi ne kadar fazla olursa olsun, önceden sosyalleşmemiş bir aile, (gösterişçi olsun veya olmasın) eskiden beri yüksek yaşama tarzına sahip aileler ile sosyal itibar yönünden aynı değildir. Toplum dilindeki "yeni zengin", "sonradan olma" ve "ne oldum delisi" gibi sıfatlar, anı gelir artışına bağlı olarak yüksek tüketim standardına sahip ailelerin, eski ailelere göre, toplum nazarındaki farklılığının ifadesi olmaktadır. Şüphesiz bu ifadelerde, göstermelik tüketimin özendirici ve kısıtlayıcı etkisinin sezilmemesi mümkün değildir. Ancak aynı zamanda yaşama tarzının sadece tüketim standardı ile ifade edilemeyeceğinin de açık izlerini taşımaktadır. Yaşam tarzı, tüketim standardının kullanış biçimi olarak tutum, davranış, alışkanlık, düşünce ve sosyal ilişkiler dizisini ifade eder.

Ancak yukarıda açıklanan genel görünüm içinde, şu hususu da gözden kaçırmamak gerekir. Toplumda anı gelir artışı ile yaşama tarzını değiştirmek isteyen aileler arasında sosyal tabakalaşma piramidinde üst seviyeye intibak eden aileler de bulunmaktadır. Zira, bu tür aileler sahip olmayı arzu ettikleri yaşama tarzının maddî olmayan yönünü, gelirdeki hızlı artıştan önce de —gelir seviyesinin imkân verdiği sınırlar içinde— gerçekleştirebilmişlerdir.

Önceden sosyalleşmenin ferdin yukarıya doğru hareketini kolaylaştırmasının nedeni, arzuladığı yaşama tarzının inancı ve kıymetlerini benimsemesi ve mevcut yaşama tarzındaki tutum ve dav-

14) Cora Dubois, *The People of Alor*, Minneapolis, 1964, s. 23 (University of Minnesota).

ranışlarının üst düzeyde olmasıdır. Yaşama tarzının maddî unsurları gelir seviyesine bağlı bulunduğu için tüketim standardındaki değişmeyi ancak gelir artışı sağlayacaktır. Böylece, zaten anî gelir artışından önce de mensup oldukları gelir grubu içindeki ailelerden yaşama tarzının kalitatif (nitel) yönü bakımından daha üst seviyede bulunan aileler, gelirin itici gücünden en kısa zamanda faydalanmış olacaktırlar.

Önceden sosyalleşme durumunda bulunan fert ya da aile, anî gelir artışı ile, yaşama tarzının maddî ve maddî olmayan yönü arasındaki mesafeyi tamamen gelir artışına bağlı olarak kapatabilecektir. Daha yüksek yaşama tarzının gerektirdiği düşünce ve değerlere bağlı olarak gereken tutum ve davranışlara önceden sahip olmayan fert veya ailelerde ise, hızlı gelir artışı karşısında yaşama tarzının maddî unsurları (gösteriş etkisiyle) gerçekleştirilmesine rağmen tüketim standardına sosyolojik anlam kazandıran yaşama tarzının, kalitatif yönünün eksikliği nedeniyle arzulan statü gerçekte kazanılmış olmayacaktır. Zira, yaşama tarzı maddî ve maddî olmayan yönüyle bir bütündür. Toplum nazarında itibar ve ayrıcalık yönünden bu bütün değerlendirilmektedir. Bu yüzden yeni yaşama tarzına eksik uyum gösteren aileler, gerek girmeğe çalıştıkları tabakanın eski mensupları, gerekse toplumun diğer katları nazarında arzu ettikleri statüyü kazanamazlar.

bb. Yavaş Gelir Artışında

Gelirlerinde ancak belirli dönemlerde küçük artışlar olan ve önceden sosyalleşme durumu göstermeyen aileler, gelirdeki mevcut artış ile tüketim standardını büyük ölçüde değiştirmeyecekleri için mevcut yaşama tarzını sürdürecektirler. Zira içinde buldukları iktisadî ve sosyal şartlar, bir üst seviyede yaşama tarzına sahip olmayı engelleyici niteliktedir.

Gösterişçi bir yaşama tarzına göre önceden sosyalleşen ailelerde, mevcut yaşama tarzını devam ederken, marjinal tüketim eğilimi yüksek olacaktır. Pek fazla olmayan gelir artışları, giyim, eğlence v.b. için harcanacak veya dayanıklı tüketim malları için sarfedilecektir.

Önceden sosyalleşme durumu gösterişçi olmayan yaşama tarzına göre şekillenen ailelerde ise, arzu edilen yaşama tarzının tüke-

tim standardını gerçekleştirebilmek amacıyla uzun dönem marjinal tasarruf eğilimi yüksek olacaktır. Mevcut sınıf ile ait olmak istenen sınıf arasındaki kritik noktaya yani sınıra ulaşıncaya, yeni yaşama tarzına kavuşma isteği marjinal tüketim eğilimini arttıracaktır. Duesenberry'in ifade ettiği gibi, daha yüksek statüye varmanın baskısı kalkmıştır.

cc. Gelir Seviyesinde Azalış Durumunda

Sosyal tabakalaşma sistemi içinde orta veya üst seviyede yer alan ailelerde, gelir seviyesinde azalma olduğu takdirde, Duesenberry'in¹⁵ belirttiği gibi geçmişteki tüketim standardının devam eden etkisi altında, tüketim harcamaları eski seviyeyi bir süre muhafaza edecektir.

Ancak gelir seviyesindeki azalış hızlı ve sürekli olduğu takdirde eski tüketim alışkanlıklarının, yeni gelir seviyesinin gerektirdiği tüketim standardına dönüşmesi hızlanacaktır. Ancak yeni tüketim standardı ile ailelerin sosyal çevreleri nazarındaki itibarları aynı olmayabilir.

Eski gelir seviyesinde gösterişçi bir yaşama tarzı süren aileler, yeni tüketim standartları ile gösteriş yoluyla devam ettirdikleri itibarı gerçekleştiremeyeceklerdir. Tüketim ve tasarruf harcamalarında dengeli ve gösterişçi olmayan yaşama tarzı süren aileler ise, tamamen gösterişe dayanmayan bir itibar sağlamış buldukları için, yeni tüketim standardının eskiye oranla düşük olmasına rağmen eski statülerinin büyük bir kısmını koruyabileceklerdir. Zira, gelir seviyesine bağlı olan tüketim standardı, değişmiş, yaşama durumu kalitatif (nitel) yönü maddî değerlere göre oluşan gösterişçi bir biçim göstermediği için eski seviyesinde kalmıştır.

S O N U Ç

Yaşama tarzı ve gelir seviyesi basit bir nedensellik ilişkisi içinde olmayıp, etkileyici özelliğın zaman zaman bir diğerinde ağırlık kazanabildiği bir iç bağlantı halindedir.

15) Bkz. J. Duesenberry, *Income, Saving and Consumer Behavior*, 2. bası, Massachusetts 1952, s. 88 (Oxford University Press).

İhtiyaçların tatmini gelir seviyesine bağlı bulunduğu için, tüketim standardı olarak gösterilebilen maddî yönü dolayısıyla yaşama tarzının büyük ölçüde gelire bağımlı olduğu düşünülebilir. Ancak, iktisatta kısa dönemde sabit varsayılan gelir ve fiyatlar çerçevesinde tüketim bileşiminin en uygun seçimi, düşünce, tutum ve davranışların oluşturduğu ilişkiler sistemi olarak ifade edebildiğimiz yaşama tarzının maddî olmayan yönüne göre de aileler arasında farklılıklar gösterecektir. Bu yüzden yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasında (yaşama tarzının maddî olmayan yönü dolayısıyla) bir etkinleşimin varlığı söz konusudur.

Gelirin kullanılış biçimi olarak sonuçlanması nedeniyle yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasındaki ilişkinin, tüketim ve tasarruf eğiliminde düğümlenmekte olduğunu söyleyebiliriz. Fert ya da ailelerin ulaşmayı arzuladıkları yaşama tarzının değerleri ve davranış biçimleri benimsemiş olmasını ifade eden önceden sosyalleşme durumu, tüketim ve tasarruf eğilimlerini etkilemektedir. Önceden sosyalleşmemiş veya gösterişçi bir yaşama tarzına göre önceden sosyalleşen ailelerde gelir seviyesi yükseldikçe marjinal tüketim eğilimi artmaktadır. Bu tip ailelerde artan gelirin büyük bir kısmının tüketim harcamalarına yönelmesinin nedeni, sosyal itibarı yaşama tarzının maddî yönü yani tüketim standardı ile sağlamak isteğidir. Bunun sonucu gösteriş tüketimi ortaya çıkacaktır. Gösterişçi olmayan yaşama tarzına göre önceden sosyalleşen ailelerde ise marjinal tüketim eğilimi ve marjinal tasarruf arasında gelirin artış oranına bağlı olan bir denge kurulmaktadır. Zira, bu ailelerde, yaşama tarzının maddî olmayan yönü ile toplum nazarında kazanmış oldukları statünün sağladığı tatmin, yaşama tarzının maddî yönünün büyük ölçüde değiştirilmesini gerektirmeyecektir. Gelir artışı, marjinal tasarruf eğiliminin yükselmesi yönünde bir etki gösterecektir. Gelir seviyesinin azaldığı durumlarda ise sosyal statülerini tüketim standardı ile korumağa çalışan ailelerin, olumsuz yönde daha çok etkilendikleri görülmektedir.

Yaşama tarzı ile gelir seviyesi arasındaki etkileşim, şüphesiz gelirin sınırlayıcı çerçevesi içinde meydana gelmektedir. Zira üst seviyede bir yaşama tarzının gerçekleştirilmesi hususunda önceden sosyalleşmiş olsa bile aile, sahip bulunduğu yaşama tarzının maddî yönü ile gelir seviyesine bağlı kalmaktadır. Ancak düşünce ve ni-

yetlerdeki farklılık aynı gelir seviyesindeki ailelerde marjinal tasarruf ve marjinal tüketim eğilimlerini etkilemektedir.

Para miktarının mutlak olarak düşünüldüğü zaman fazla bir şey ifade etmemesi, tüketim konularını incelerken iktisatçıların sosyal faktörlere de yer vermelerine neden olmuştur. Bu konuda A. Marshall ile J.M. Keynes, sadece sosyal faktörlerin etkisine değinirlerken, T. Veblen ve J. Duesenberry'nin geniş anlamda sosyolojik diyebileceğimiz bir bakış açısına sahip oldukları görülmektedir.

Veblen'e göre her devirde ve her toplum düzeninde tüketiciler arasında değişen derece ve ağırlıklarda bir göstermelik tüketim kavragası süregelmektedir. Göstermelik mallar toplumda önce mutlu azınlık, bir başka ifade ile müreffeh sınıf (leisure class) tarafından kullanılmakta ve zamanla bu tüketim malı diğer tabakalara inerek genelleşmektedir. Her göstermelik mal, pahalı oluşu nedeniyle ferde bir ayrıcalık hissi vermektedir.

Duesenberry de, tüketimin ferdin gelirinin mutlak miktarına değil, içinde yaşadığı toplumdaki gelir dağılımı içinde onun işgal ettiği yere bağlı olduğunu ileri sürerek bu konuda sosyal hayatın etkilerine geniş ölçüde yer vermiştir.

Duesenberry'e göre, tüketim harcamalarına yön veren tüketimin sosyal anlamıdır. Fertlerin sosyal hedeflerinden biri olarak gösterdiği yüksek tüketim standardına ulaşma isteği açısından yapmış olduğu ilgi çekici tespitler ile, Duesenberry'm iktisatçı olmasına rağmen, iktisat sosyolojisinde de faydalanılabilecek değerli bulguları ortaya koyduğunu ifade edebiliriz.

Fert ya da ailelerin belirli bir yaşama tarzını gerçekleştirebilmek için çeşitli ihtiyaçlarını karşılarken gelirlerini değişik biçimlerde kullandıklarını biliyoruz. Yaşama tarzı ve gelir seviyesi arasında tüketim ve tasarruf faaliyetlerinde birleşen etkileşimin, toplam tüketim ve tasarrufu da yönlendirdiğini ileri sürebiliriz. Nitekim iktisat biliminde Nurkse ile, az gelişmişlik gerçeğinde tüketimin sermaye birikimi üzerindeki tesirlerine önem verilmeğe başlanmıştır.

Gelişmekte olan Türkiye'de aşırı enflasyonun baskısı ile giderek artan tüketim harcamalarının kalkınmayı olumsuz yönde etki-

lediği bilinen bir gerçektir. Kaynakları bol, imkânları geniş zengin ülkeler aşırı tüketimin (bir anlamda savurganlığın) olumsuz etkilerini massedebilecek güce sahiptirler. Aşırı tüketim, güçlü bir ekonomi içinde önem taşımaktadır, fakat hayatî bir önemi yoktur. Ürettiğinden fazla tüketen Türkiye için ise durum tamamen farklıdır. Hayatî önemi olan aşırı tüketimin kısılması hususunda iktisadî tedbirler tek başına yetersiz kalacaktır. Kitle haberleşme araçlarının geliştiği ve çeşitli sosyal ve kültürel etkilerin derinleştiği çağımızda, sanayileşmiş Batı toplumlarının yüksek tüketim standardına sahip yaşama tarzına toplumumuzun gösterdiği özen devam ettiği oranda, tek başına, iktisadî tedbirlerin plânlanan sonucu verebilmesi güçleşecektir. Bu durumda iktisadî ve sosyal tedbirlerin birbirini bütünleyici özellik taşınması zaruretî ortaya çıkmaktadır. Gelir farklarının bugünden yarına hemen azaltılmayacağı gelişmekte olan ülkelerde, gösterişçi olmayan bir yaşama tarzına doğru, yaşama tarzları arasındaki farklılıkları azaltmağa yönelik bir yaygın eğitim politikasını da kapsayan sosyal tedbirlerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Böyle bir politika ile toplumda rasyonel ve faydacı tutumların yerleşmesi hususunda olumlu sonuçlara varılabilir.